

ITHAKA MIJN HUIS

[een toelichting bij de tentoonstelling]

foto: J.L. Dunmore en Critcherson: Schip in Poolijs, 1873

Een thuiskomst van alledag. Een uitgesteld weerzien op de drempel van het huis. Wat is thuis? Iemand zei dat na zijn jaren als arts in de Tropen gewerkt te hebben, deze Odysseus-uitvoering hem tot de conclusie brengt dat hij nooit meer in Nederland thuisgekomen is. Een oprecht woord van een bevrijde geest of een gemankeerde zwerver met bindingsangst?

Waarom dit nooit meer thuiskomen na al het afscheid? Wat moet je doen om wél thuis te komen en: is die inspanning voor de thuiskomst echt nog belangrijk? Die vraag levert stof voor verbeelding op. Na de Odysseia kennen we de Heilige Sint Brandaan-vertelling. De thuiskomstgeschiedenis herhaalt zich naar plaats en tijd, naar land en cultuur.

Vele vertellingen hebben die verplaatsingssymboliek, de onthechting en het eeuwig afscheid dat geen terugkeer in de oude gedaante meer kan zijn. Voor mij is de Odysseus van de dichtkunst: Slauerhoff. Hij rekende zonder hartepijn af met de Hollandse gesteldheid. In geen letter zijn weemoed naar Holland te bekennen, neen, het verlangen naar het parfum van het vreemde heeft zijn werk onvergetelijk gemaakt.

Er is het afscheid dat voorafgaat aan de ontdekking van het nieuwe. Een geestelijk Terra Incognita wenkt, lispelt haar listen, vraagt om bekoring en toont de ontdekking. En waar men zich begeeft, ontvouwt een nieuw verhaal en spiegelt zich de geest in het oog van het onbekende. Zie daar de ontlukende melancholie, het verhaal van de thuiskomst is die van onzegbare ervaring dat wat je elders hebt meegemaakt, nooit gedeeld kan worden met een ander. Ook hier weer de spiegeling, maar dan van de verrijkte geest met onuitsprekbare indrukken. De weg van de geboorte die leidt naar het onafwendbare einde. En daarin blijkt door dit verhaal van de ontdekking in het onbekende de catharsis: het gevoelsgeluk na de opoffering. Sporters kennen dit gevoel ook hevig, raken er aan verslaafd, presteren nog vasthoudender en komen dan ooit ten val. Catharsis en Kunst gaan samen als stengel en bloem. Hier staat de Joodse schrijver Primo Levi als overlevende van de vernietigingskampen tussen ons in. Of de Vietnamveteraan, de Algerijns-Franse ex-militair, de ingezworen militair voor het volgende compound. De vijand in ons zelf reist met ons mee.

Homerus heeft de Odysseus in een zo prachtig metrum doorgegeven, dat wanneer iemand zich die taal eigen maakt er een kadans van het woord begint te ontstaan. Die kadans neemt bezit van je gevoelswereld en laat een onthutsend zelfportret uittekenen. De Odysseus biedt troost na het afscheid en bij de terugkeer naar wat het 'thuis' ook zijn zal. Dat onzekere 'thuis' is voor wie het moeten verlaten dikwijls als een soort wensput. Wat is dat: troost? De echo van het verlangen klinkt van alle kanten steeds luider. Een antwoord zou kunnen zijn

bij de ultieme thuiskomst van de gedetineerde. Gestraft voor een misdaad met de sanctie die een maatschappij als rechtspraak oplegt. De gevangene is, misschien onbewust de persoon die de overgang van kwaad naar goed uitzit, aftelt, opbouwt en tenslotte verpersonaliseert. Toch zit men absoluut niet voor zweetvoeten vast.

Toneelgroep De Appel nodigde de Vrije Academie van Den Haag uit om te reageren op de Odysseus-voorstelling. In de voorafgaande maanden van overleg en het ontwikkelen van het beeldend werk voor deze tentoonstelling is er meteen de rol van de gedetineerde in het Scheveningse Huis van Bewaring bij betrokken geraakt. De geschiedenis van deze gevangenis, die in de volksmond bekend werd als het Oranjehotel in de Tweede Wereldoorlog, was een extra motief om de samenwerking met De Appel en de gedetineerden te intensiveren. Voor de kunstenaars van de Vrije Academie is deze combinatie met de gedetineerden een realistische toetsteen voor de kwaliteit van hun beeldend werk. De bijdragen van de gedetineerden zijn in woord of beeld de voorstelling van hun thuiskomst. Als curator legde ik vragen over hun thuiskomst na de gevangenschap voor die anoniem in de tentoonstelling worden geplaatst. Een zwart/wit foto uit ongeveer 1885 gemaakt tijdens een expeditie naar Groenland wordt tegenover de brieven over thuiskomen van de gedetineerden geplaatst. Op de foto is een zeil/stoomschoener vastgelopen in het ijs. De bemanning staat op een afstand te kijken op het ijs en je ziet duidelijk de zwarte rook uit de schoorsteen komen van de schoener. De zwarte rook, een onheilspellend vraagteken dat over hun thuiskomst zweeft. Metaforisch beeld voor de gedetineerde die bevroren door de maatschappij zijn tijd uitzit... De kunstenaars hebben in het beeldende werk zich vooral op het idee van het verlangen en de catharsis van de thuiskomst geconcentreerd. Op een intensieve en openhartige samenwerking met deze exposanten kan ik terugkijken. Alle lof mag op deze plaats uitgaan naar de bibliotheekkrachten van het Huis Van Bewaring, de geestelijke hulpverleners en de gedetineerden die ik op begrijpelijke wijze hier niet met naam en toenaam kan noemen. Aan de medewerkers van de Appel spreek ik mijn grote dank voor de enthousiaste en genereuze samenwerking om tot deze tentoonstelling te komen.

April 2008

Peter Otto